

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Видавничий дім Дмитра Бураго

*****

Наукове видання

«**МОВА І КУЛЬТУРА**»

Випуск 17

Том VII (175)

Київ
2014

М 74 МОВА І КУЛЬТУРА. (Науковий журнал). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. – Вип. 17. – Т. VII (175). – 560 с.

Наукове видання «Мова і культура» засноване у 1992 році

Видання зареєстроване Міністерством юстиції України.

Свідоцтво КВ № 12056-927ПП від 4.12.2006 р.

Засновники:

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Видавничий дім Дмитра Бураго

Видається за рішенням Вченої ради Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 19.02.2007 р.

Головний редактор Д. С. Бураго

Редакційна колегія:

канд. філол. наук, доц. **П. П. Алексєєв**; д-р філол. наук, проф. **В. М. Брицин**; д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України **Ю. Л. Булаховська**; д-р філол. наук, проф. **О. П. Воробійова**; д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України, заслужений працівник ВШ України **Л. П. Іванова**; д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України, заслужений працівник ВШ України **М. О. Карпенко**; д-р філол. наук, проф. **Т. В. Клеофастова**; д-р філол. наук, проф. **Ю. І. Корзов**; д-р філол. наук, проф. **Н. В. Костенко**; д-р філос. наук, проф., д-р філол. наук, проф. **Г. Ю. Мережинська**; д-р філол. наук, проф. **А. К. Мойсієнко**; д-р філол. наук, проф. **Ю. В. Мосенкіс**; д-р філол. наук, проф. **Н. Г. Озерова**; д-р філос. наук, проф., академік НАН України **О. С. Онищенко**; д-р пед. наук, канд. філол. наук, проф. **Г. В. Онкович**; д-р філол. наук, проф. **Т. А. Пахарєва**; д-р філол. наук, проф. **Г. Ф. Семенюк**; д-р філол. наук, проф., академік НАН України, заслужений діяч науки і техніки України **В. Г. Склярєнко**; д-р філол. наук, проф. **Н. В. Слухай**; д-р філол. наук, проф. **О. С. Снитко**; д-р філол. наук, проф. **Е. С. Соловей**; д-р психол. наук, проф., член-кор. АПН України **Н. В. Чепелєва**.

«ЖИТТЯ» ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ДОМІНАНТА

У статті обґрунтовано класифікаційний статус ЖИТТЯ як української лінгвокультурної домінанти. Розглянуто організацію понятійного простору концепту та з'ясовано етноспецифічні способи актуалізації аксіологічного компоненту в його смислової структури.

Ключові слова: лінгвокультурна домінанта, аксіологічний компонент, оцінка, концепт ЖИТТЯ.

Одним з актуальних і остаточно не з'ясованих є питання виокремлення лінгвокультурних доміант певної етнопільноти. Саме ці одиниці розкривають самотність національного семіотичного простору і дозволяють визначити особливості етнічних світоглядних орієнтирів і своєрідність світосприйняття. Зрозуміло, що перелік таких репрезентативних одиниць має бути сформованим і на підставі тенденцій розвитку національної культури в її кореспонденції з мовними і дискурсивними засобами вираження, і з урахуванням чітких критеріїв, що з високою вірогідністю можуть бути верифіковані.

Проблему виокремлення лінгвокультурних концептів / ключових концептів (ключових слів) культури порушували А. Вежицька, С. Воркачов, Н. Єсипенко, В. Карасик, В. Кононенко, О. Левченко, В. Парашук, А. Приходько, О. Семенюк та ін.

На ціннісному компоненті як на маркері ключових слів, тобто значущих, показових для певної культури мовних одиниць, таких, що уможливають опис певної національної культури у зіставному аспекті, наголошує А. Вежицька. Критерії, які запропонувала дослідниця для визначення певного слова як ключового, стосуються його репрезентативності в мовній картині світу. Потенційне ключове слово повинно відповідати умовам загальноживаності, частотності, наявності значної кількості фразеологізмів з цим словом, широкого використання у прислів'ях, висловах, популярних піснях, назвах книжок тощо [3: 36]. Окрім зазначених, суттєвими є умови об'єктивності імен концептів, сформульовані І. Голубовською: словникова (культурна) та словотвірна розробленість, облігаторність аксіологічної маркованості [6: 91].

Ознакою з'ясування релевантності, аксіологічного спрямування лінгвокультурного концепту С. Воркачов вважає поняття семіотичної («номінативної» – В. Карасик) цільності, що передбачає «репрезентацію у плані вираження цілою низкою мовних синонімів (слів і словосполучень), тематичних рядів і полів, прислів'їв, приказок, фольклорних і літературних сюжетів і синонімізованих символів (творів мистецтва, ритуалів, поведінкових стереотипів, предметів матеріальної культури) [4: 33]. Вербалізацію значущих явищ національної культури можна, на думку В. Карасика, розглядати як певний семантичний закон, «згідно з яким найбільш важливі предмети і явища життя народу отримують різноманітну і детальну номінацію» [9: 142]. Найсуттєвіші для певної культури

сенси дослідник називає культурними домінантами, сукупність яких і утворює певний тип культури, що підтримується і зберігається у мові» [9: 118].

Лінгвокультурні домінанти у зіставленні з іншими концептами виокремлюємо на підставі критерію культурної значущості, ціннісного потенціалу і розуміємо як багатовимірні ментальні сутності, наділені екзистенційною значущістю й аксіологічним компонентом, що мають широку репрезентативність у мові. Безумовно, імена екзистенційних констант належать до ядра лексику національної мови і поряд з універсальною лінгвокогнітивною організацією мають національно своєрідну специфіку.

При визначенні частотності номінативних одиниць – репрезентантів лінгвокультурних домінант, на наш погляд, доцільним є використання результатів асоціативного експерименту. Показовими зокрема є дані, наведені укладачами Слов'янського асоціативного словника [15]. Прямий і зворотний асоціативний експеримент з урахуванням найчастотніших слів-реакцій уможливив виокремлення ядра ментального лексику носіїв російської, української, білоруської та болгарської мов. Зокрема до ядра мовної свідомості українців належать лексеми *життя, людина, радість, друг, добре, дім, любов, щастя, спокій, гроші, чоловік, кохання, розум, гарний, надія, смерть, сила, робота, дитина, світ, великий, погано, краса, товариш, зло, жінка, світло, добрий, праця, дівчина*. В усіх чотирьох вибірках збігаються 10 лексем, що становлять 33.3% від загальної кількості: *життя, людина, любов, радість, добре, друг, щастя, погано, гроші, великий* [18].

Серед зазначених одиниць безумовна першість властива іменам *життя* і *людина*. Дійсно, ці одиниці є репрезентантами найвищої в аксіологічній ієрархії екзистенційної цінності, адже метою онтології у писаних і неписаних кодексах проголошується повнота земного буття людини: «*Людина, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпека визнається в Україні найвищою соціальною цінністю*» (Конституція України). Однак в різних типах дискурсу ЖИТТЯ набуває відмінної аксіологічної маркованості. У релігійному (зокрема християнському) мемплексі земний шлях людини визначено як підготовчий етап, що зумовлює можливість подолання диктату смерті (*безсмертя, вічне життя, рай*) або ж спричиняє покарання за недотримання встановлених Богом законів (*вічні муки, пекло*). У філософському дискурсі актуальності набувають різні концепції життя, що наближають його до ідеальної форми існування. Об'єктом наукового осмислення життя постає як сукупність біологічних ознак, притаманних живим істотам.

Концепт ЖИТТЯ неодноразово привертав увагу дослідників. Різні аспекти, пов'язані з його реконструкцією в українській, російській, англійській, італійській лінгвокультурних, розглядали О. Близнюк, В. Боднар, С. Воркачов, М. Кравець, Ж. Краснобаєва-Чорна [1; 2; 5; 10; 11] та ін.

Метою цього дослідження є обґрунтування класифікаційного статусу ЖИТТЯ як української лінгвокультурної домінанти і з'ясування ієрархії понятійного простору концепту відповідно до об'єктивної аксіологічного компонента.

Методологічною передумовою дослідження є актуалізація тріади «мова – культура – свідомість» відповідно до принципів сучасної мовознавчої парадигми (антропоцентризму, експансіонізму, експланаторності, функціоналізму), а тому враховувались і екстралінгвальні, й інтралінгвальні чинники, що мотивують «номінативне поле» і «семіотичну цільність» ЖИТТЯ і визначають своєрідність його аксіологічної ієрархії.

Формування концептосфери ЖИТТЯ сягає індоєвропейського культурного простору. Лексема-репрезентант входить до ядра словника української й інших індоєвропейських мов і є пізнішим за часом віддієслівним іменником, похідним від *жити*. Українське *жити* / *живу* належить до праслов'янського лексичного фонду, що має індоєвропейське походження: псл. *žiti, *živ* споріднене з лит. *gyti* «загоюватися, видужувати», *gyvioti* «жити», лтс. *dziti* «загоюватися, видужувати» [7: 200]. Архаїчна форма *животъ* в писемних джерелах фіксується з XIV ст. і представлена трьома лексико-семантичними варіантами: 1) «життя»; 2) «череву, живіт, лоно»; 3) «майно, добро, маєтки, статки» [8: 925–926]. Пор. також: стсл. *животъ*, болг. *живот* «життя», схв. *живот* «життя, мошонка», слн. *živòt* «тіло», ч. *život* «життя», п. *żuwot*, вл. *żuwot* «тіло» [20: 52]. Похідним від *животъ* є іменникове утворення *животина* з семантикою «худоба, товар» (рос. *животное*, біл. *жывёла*) [8: 924]. Отже, в основу центральної зони концепту було покладено ознаки «межа, поріг між існуванням і небуттям», «тіло людини», «здоров'я», «зародження / народження», «діяльність», «заможність», «тварина». Однак прототипом концепту, що вплинув на його подальшу репрезентацію в мовній картині світу та визначив лінгвокогнітивну організацію, є *життя людини*.

В Етимологічному словнику української мови зафіксовано 183 лексичні одиниці (з діалектними формами включно), що утворюють словотвірну парадигму з коренем жи-. Найвищим функціональним потенціалом наділені деривати *живити*, *животіти*, *живлення*, *живність*, *живчик*, *житель*, *житло*, *житуха*, *живий*, *живильний*, *живучий*, *житейський*, *життєвий*, *виживати*, *віджилий*, *зживати*, *заживати*, *наживатися*, *нажива*, *оживати*, *оживляти*, *обживати*, *обжитий*, *переживати*, *переживання*, *пережиток*, *пожива*, *пожитки*, *поживий*, *прожитковий*, *розживатися*, *споживати*, *споживач*, *споживчий*, *уживаний* та ін. [7: 199–200]. Варто зауважити, що семантика значної кількості дериватів містить негативну конотацію (*житуха*, *безживий*, *виживати*, *відживати*, *віджиллий*, *віджитий*, *зживати*, *пережиток*, *пережитковий*). Ознаки «погане життя», «перешкода життєдіяльності», «зусилля», «загроза життєдіяльності» формують семантичний фон концепту ЛЮДИНА.

Структуру фонових знань, необхідних для розуміння концепту, творять співвідносні між собою домени, у які профілюється концепт. На підставі стратифікації мовного матеріалу визначено організацію концептосфери ЖИТТЯ як сукупність ієрархічно підпорядкованих доменів і парцел, базовими з яких є: «існування», «суб'єкт онтології», «простір», «час», «діяльність», «спосіб життя», «якість життя», «почуття та емоції». З погляду актуалізації аксіологічного компонента вони мають такий вигляд.

Існування. Семантика існування об'єктивується у синонімічних лексемах *життя*, *існування*, *буття*, *дні*, *живіт* (заст.), *живоття* (людини). Домінантними лексемами, що виражають загальну родову ознаку «існування» є комплементарні антоніми *життя* – *смерть*, *живий* – *мертвий*, *жити* – *умирати* (*оживати* – *помирати*; *вікувати* – *відійти* / *спочити*, *животіти* – *сконатити*; *жити* – *загинутити* / *полягати*), *народжуватися* – *умирати* [16: 96–97, 131–132]. Ці антоніми наділені високим функціональним потенціалом у всіх типах дискурсу, адже зумовлені діалектичним зв'язком концептів ЖИТТЯ / СМЕРТЬ, що сягає бінарної архетипної моделі світу.

Життя як «заперечення смерті» визначає особливість конотативної маркованості лексем *безсмертя*, *безсмертний*, *невмирущий* і словосполучень *вічне життя* («безконечне

у часі»), еліксир життя / молодості / безсмертя / довголіття: «Люди завжди були одержимі ідеєю спасіння, філософського каменю, **еліксиру молодості**, молодильних яблук, «бух у казан – і там зварився», ой, ні, зовсім навпаки – «...і такий він став пригожий, що ні в казці сказати, ні пером описати!» (М. Кириленко / Дзеркало тижня); «Змінений хід історії розв'яже загадки безперервного двигуна, **еліксиру життя** й квадратури кола, геометрії, медицини й механіки» (В. Петров).

Знаменно, що більшість ФО з компонентом *життя* наділені семантикою смерті / помирання / загибелі. Передумовами їх категоріальної деталізації є відповідні мовні засоби, що закріплюють певні ознаки у сфері предикації (*загубити, збавити, позбутися, прощатися, скінчити*): *загубити вік; збавляти / збавити віку (життя); не на життя, а на смерть; на крайнім (крайньому) порозі життя; на схилі віку (літ); піти в могилу (з життя, від нас, до Бога і т. ін.); позбутися життя; класти / покласти життя (жити); прощатися / розпрощатися (попрощатися) з життям (з [білим] світом); скінчити дні (життя, шлях і т. ін.); скласти / складати голови (життя, кістки, кості); стратити життя* [19: 295–296]. Очевидно, подібне явище спричинене аксіологічним статусом лексеми *життя*, – з одного боку, а з другого, – впливом притаманного міфологічній свідомості табування лексеми *смерть* як знака, що синкретично поєднується з фактом припинення існування.

Символіка екзистенції має своїм джерелом тіло людини з високою частотністю соматизмів *серце і душа*. Амбівалентність як властивість символу спричинює здатність цих знакових одиниць виражати полярні сутності (пор.: *віддати (покласти) / віддавати (покладати) душу, [аж] душа [вгору] росте, поки б'ється серце [в грудях], перестало битися серце*. *Душа і серце* об'єктивують опозицію «верх / низ»: після смерті (*серце зупиняється*) *душа відлітає до неба* («+»), а *серце відходить додолу – до землі* («–»).

Суб'єкт існування. Референційна детермінованість лексеми *життя* охоплює суб'єктів існування, що посідають різне місце в ієрархії цінностей людського суспільства: *життя / існування (людини, тварини, рослини, неживої природи, артефакту, Всесвіту, сакральних сутностей)*. Безумовно, прототипом існування є *життя людини*. Більшість контекстів актуалізує саме цю – ядерну частину концепту: *життя (брата, героя, людини, письменника, артиста, Галілея; життя (людини) у місті, на роботі, у батьківському домі*.

Простір. Об'єктивація просторового параметру існування зумовлена ознаками «протяжність», «вимір», «напрямок», на підставі яких виокремлено парцели «земний простір буття» і «сакральний простір буття», що в архетипній моделі світу співвідносні з опозиціями «небо / земля», «земля / підземний світ», «сакральний / профанний».

Земний простір репрезентований одиницями на позначення елементів ландшафту (поле природи), що визначають горизонтальне і вертикальне членування світу, і елементів простору, пов'язаних з людиною (поле культури) [21: 9–10], аксіологічно маркованими серед яких є лексеми *шлях, дорога (життєвий шлях, дорога життя)* та синоніми *дім, оселя, житло, помешкання, домівка, хата*, об'єднані на підставі інтегральних сем «приміщення», «призначення», «життя людини». Уявлення про існування як про мандрівку людини життєвим (земним) шляхом від народження до смерті зумовило поширення конвенціональної метафори ЖИТТЯ є ШЛЯХ, структурно підпорядкованої комплексній метафорі ЖИТТЯ є ПОДОРОЖ: «**Життя** – це шлях, що переходить в шлях, – Кінця

не має ні одна дорога, **Смерть** – тимчасовий міст що на вітрах Ледь-ледь стоїть і навіває страх (Д. Павличко).

Існування поза часовим параметром (і відповідно земним буттям) виражено ознаками «вічність», «безконечність» (*Безконечність простору і часу визначається безконечністю матерії*) [17: т. 1: 131], однак атрибут *вічне* («ідеальне», «безконечне») імплікує конотативну енантіосемію. Пор.: *Відійти у вічність* (= залишити межі земного буття і часового виміру) і *Я хочу жити вічно* (=я не хочу помирати). У протилежному за семантикою словосполученні *земне життя* актуалізовано семи «реальне», «конечне» та імпліковано полярну конотацію: з одного боку, це найвища цінність («+»), а з другого, – обмеження у часовому вимірі («-»). Пор. також: *Відриватися / відірватися від життя (від землі)* – «втрачати почуття реальності» [19: 125].

Сакральний простір, що в широкому значенні має зв'язок з божественним, релігійним, небесним, потойбічним світом, протиставлений буттю повсякденному, профанному, тому сакральні локуси орієнтовані вертикально відповідно до уявлень про верхній (небесний) і нижній (підземний) світи (рай, пекло, Небесний Єрусалим, Свята Земля, храм, вівтар).

Домени «**час**» і «**простір**» мають розмиті межі. Час є однією з форм існування матерії і як реляційна категорія осмислюється та вербалізується суб'єктивно (*час / життя біжить, летить, тягнеться*). Аксиологічно значимою є парцела «тривалість існування», об'єктивована синонімами *вік, життя, літа, роки, дні, пора*.

Атрибути тривалості існування імплікують полярну оцінку (*довге / коротке (життя), довгий / короткий життєвий шлях*) з позитивно маркованою ознакою «довге», що також входить до складу композитів на позначення суспільного ідеалу життя людини (*довголіття, довгожителі*). Прикметно, що ознака «довголіття» набула відмінної релевантності в антропофонному, зооморфному і вегетативному кодах культури. Так, один з найвідоміших птахів-довгожителів – ворон – наділений символікою смерті і зв'язку з потойбіччям. Однак негативний смисловий компонент спричинений не тривалістю життя, а ознаками «забарвлення» і «всєдність». У вегетативному коді ознака «довголіття» притаманна дубу (пор. *дуб-довгожителі*, але *дуба дати (врізати)* – «померти»). Наслідком трансформації міфологеми світового дерева є й символічні образи дерева життя і дерева смерті, полярна семантика яких спричинена наявністю / відсутністю ознак «довголіття», «зелене забарвлення», «оновлення (оживання)».

Парцела «період життя» об'єктивується одиницями на позначення різних стадій онтології: *дитинство, юність, молодість, зрілість, старість*, де межі початку і завершення часового відліку виражені двома гранями: *народження і смерть*. Пор.: *від народження до смерті* – «все життя». Номен *дитинство, юність, молодість*, протиставлені лексемам *зрілість, старість* на підставі диференційних сем «сила», «фізичні можливості», «досвід», «мудрість»: *Зі всіх скарбів на світі найбільшим скарбом є молодість; Старість – не радість; Шукай правди у старих, а сили у молодих; Хоч молодий роками, та старий розумом* [13: 83-84].

Діяльність. Життя осмислюється як діяльність людини, а тому саме за цією ознакою поляризуються лексеми *життя* та *існування* (пор.: *Треба жити, а не існувати*). Функціонування, діяння живого організму потребує зусиль і вимірюється інтенсивністю. Коли людина стикається з певними загрозами для свого існування, зусилля набувають значення

категоричного імперативу, що вимагає від суб'єкта існування значних фізичних, розумових або духовних сил задля збереження життя (*хапатися за життя, воля до життя, боротися за життя*). Припинення діяльності на шляху подолання перешкод (хвороб, нестатків, емоційних потрясінь) означає припинення моменту існування, його завершення (*вічний спочинок (відпочинок) – «смерть»*). «Інтенсивність» об'єктивують позитивно та негативно марковані предикати: 1) *енергійно, легко, спокійно* та 2) *животити, бідувати*.

Діяльність стала передумовою формування стереотипу важкого (тяжкого) життя, життя як виживання, що, на наш погляд, зумовлений специфікою праці як константи життєдіяльності. За спостереженнями Т. Радзівської, «сфера референції укр. *праця* традиційно охоплює різні види діяльності в сільському господарстві, які потребують значних **фізичних** зусиль» [14: 14]. Зважаючи на традиційний характер української культури, «у «прототипічній» ситуації укр. *праця* – це труд хлібороба» [14: 14]. Атрибут *важка*, що характеризує не тільки *працю*, а й *життя*, має зв'язок з максимальним перевищенням зусиль і фізичною виснаженістю як його наслідком. Висновок Т. Радзівської щодо стереотипу праці і його вербального вираження як *важкої* можна вважати справедливим і щодо стереотипу життя. Значною мірою кореляція концептів ЖИТТЯ і ПРАЦЯ спричинила негативну маркованість лексеми *життя* у ФО, пареміях і класичній українській літературі. Однак зміни традиційного виду діяльності (праця у сільському господарстві), суттєве розширення її сфер та ціннісна переорієнтація (*жити не хлібом єдиним (одним) спричинили виникнення* (поряд з конвенціональною метафорою ЖИТТЯ є БОРОТЬБА) метафори ЖИТТЯ є ТЕАТР (*грати з життям, легковажити життям, музика життя, соціальні ролі людини*)).

Однією з необхідних форм життєдіяльності є ментальна діяльність. Життя усвідомлюється як об'єкт рефлексії людини, а тому його *вивчають, змальовують, пізнають; життям легковажать, грають*. Надзвичайно вагомою гносеологічною проблемою є *пошуки сенсу життя*, а онтологічно значущою – метафора ЖИТТЯ є ТАСМНИЦЯ: «*Великий виклик третього тисячоліття полягає в тому, чи зуміємо ми розкрити нові джерела сенсу життя, духовного збагачення в навколишньому світі, нескінченно багатолікій ноосфері, яка еволюціонує* (В. Запорожан, «Дзеркало тижня»).

Спосіб життя. Відповідно до типових форм життєдіяльності людини, пов'язаних з поведінкою, спілкуванням, складом розуму тощо, виокремлюємо дві парцели: «спосіб життя, що відповідає суспільним нормам» (*моральна діяльність; (життя) духовне, здорове, гармонійне, змістовне, праведне*); «спосіб життя, що порушує суспільні норми» (*життя) аморальне, бездуховне, гріховне; примітивне існування*).

Якість життя. Найбільш релевантними вважаємо два способи моделювання домену: 1) сукупність обставин життя людини (фізичні, психічні, соціальні); 2) якість як нормативна оцінка, що визначає відповідність зразку. «Позитивна якість» визначає суттєві обставини життя як такі, що задовольняють суспільним нормам та об'єктивовані атрибутами *безхмарне, безтурботне бурхливе, веселе, вільне, гарне, забезпечене, легке, нове, прекрасне, славне, солодке*. Пор.: *Жити як сир у (в) маслі* – «жити забезпечено, в достатках». «Негативна якість» виражена атрибутами *бідне, гірке, важке, небезпечне, самотнє, складне, тяжке, немиле, собаче* («дуже тяжке»), *вовче* («самотнє»).

Знаменно, що переважна більшість ФО і паремій, які репрезентують традиційну культуру, актуалізують ознаку «негативна якість»: *Гарне життя: як собаци на прив'язі;*

Гірка його життя, як полин; Життя закоротке для щастя, а задовге для терпіння; Життя прожити – не яка вкусити; Добре живемо: хоч повіся, хоч заріжся; Живемо так собі: часом з квасом, порою з водою.

Якість життя у свідомості сучасних суб'єктів культури корелює із зростанням рівня споживацьких можливостей людини. Прикметою епохи стала спричинена цивілізаційним виміром культури зміна значущості *живлення, споживання*, що, на відміну від початкової умови життя, перетворилися на його мету. На частотність спільнокореневих з лексемою *життя* одиниць (*споживання, споживацький, споживач*) вплинула нова система цінностей і настанов, відповідно до якої якість життя вимірюється кількістю спожитих матеріальних благ.

Домен **Почуття та емоції** структурно підпорядкований доменам «суб'єкт онтології», «діяльність», «спосіб життя», «якість життя» та представлений концептами почуттів та емоцій. Традиційно ЩАСТЯ, РАДІСТЬ мають зв'язок із задоволенням людиною якістю життя (*радіти життю*). Однак концепт ЩАСТЯ може диференціюватися відповідно до ціннісних орієнтирів епохи, соціальної групи й індивіда (*«А він наслухався від цих бурлак та й собі: поїду та й поїду щастя шукать...»* (Карпенко-Карий); *«Хай гасаять по твоїх просторах кімнатах веселі діти, хай спочивають і розкоцують у достатках і щасті дозвілля твої люди»* (О. Довженко); *«Як мені даровано багато, Скільки в мене щастя, чорт візьми! – На землі сміялись і страждати, Жити і любити поміж людьми!»* (В. Симоненко).

Асоціативне поле укр. *життя* представлене частотними номенами *смерть, вічне, вічність, коротке, щасливе, буття, веселе, дорога* [12: 121–122] та значною кількістю одиничних реакцій, що, очевидно, зумовлено високим рівнем суб'єктивності онтологічного досвіду кожного індивіда та семіотичною щільністю концепту, його всеохопністю. Вищий рівень стереотипного сприйняття і меншу кількість одиничних реакцій спостерігаємо при розгляді асоціативних полів лексем *живий* і *жити*. Найчастотнішими реакціями на стимул *живий* є лексеми *звук, труп, мертвий, істота, людина* [12: 121], де кількісна перевага перших двох одиниць (*звук, труп*) спричинена фразеологічною синтагматикою. Відповідно асоціативне поле укр. *жити* репрезентоване лексемами *існувати, добре, довго, щасливо, радіти, дім* [12: 121]. Безумовно, результати асоціативного експерименту засвідчують зміни стереотипу екзистенції порівняно з традиційним в українській лінгвокультурі.

Висновки. Отже, ЖИТТЯ варто розглядати як українську лінгвокультурну доміанту, якій притаманна семіотична щільність, об'єктивована: 1) назвами, що належать до ядерного лексичного фонду, 2) словотвірною розробленістю, 3) смисловою розробленістю, 4) значною кількістю фразем і паремій 5) поширенням в різних сферах загальнонародної мови, 6) високою репрезентативністю в різних дискурсах, 7) маркованістю аксіологічного компонента. Концептосферу ЖИТТЯ формують домени і парцели, що актуалізують найбільш суттєву інформацію загальнокультурного й етноспецифічного понятійного простору: «існування», «суб'єкт онтології», «простір», «час», «діяльність», «спосіб життя», «якість життя», «почуття та емоції». Домени «діяльність», «простір», «час», «спосіб життя», «якість», «почуття та емоції» ієрархічно підпорядковані концепту ЛЮДИНА, що виступає конституентом домену «суб'єкт онтології». Смислова організація й аксіологічна маркованість дозволяє класифікувати ЖИТТЯ як екзистенційну

антропоцентричну константу. Найвищим аксіологічним потенціалом наділені когнітивні ознаки, об'єктивовані опозиціями з позитивною і негативною маркованістю: «земне – потойбічне», «довге (вічне) – коротке», «молодість – старість», «легке – важке», «здоров'я – хвороба», «щастя – нещастя». Намічені тенденції щодо реконструкції лінгвокультурної домінанти ЖИТТЯ уможливають подальші наукові розвідки у сфері метафоризації, з'ясування особливостей семіозису екзистенційних констант, визначення стереотипу життя в національних лінгвокультурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близнюк О. О. Концепти *життя* і *смерть* крізь призму української та італійської ментальності / О.О. Близнюк // Науковий часопис НПУ ім. М.П.Драгоманова. Сер. № 9. Вип. 1. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. – С. 183–187.
2. Боднар В. Концепт *життя*: перспектива конструктивістського плюралізму // Вісник Львівського ун-ту. Сер. філософські науки. – 2012. – Вип. 15. – С. 162–170.
3. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая: Пер. с англ. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – 288 с.
4. Воркачев С. Г. *Studia selecta: избранные работы по теории лингвокультурного концепта* : [монография] / С. Г. Воркачев. – Волгоград: Парадигма, 2013. – 167 с.
5. Воркачев С. Г. Что есть человек и что польза его: идея смысла жизни в лингвокультурологии: [монография]. – / С. Г. Воркачев. – Волгоград: «Парадигма», 2011. – 203 с.
6. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу, 2-е вид / І. О. Голубовська – К.: Логос, 2004. – 284 с.
7. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1985. Т. 2: Д – Коці / Укл.: Н. С. Родзевич та ін. – 1985. – 572 с.
8. Історичний словник українського язика / Улож. Е. Тимченко, Е. Волошин, К. Лазаревська, Г. Петренко; зред. Е. Тимченко. – Х.– К.: Держ. вид-во України, 1930. – Т. I (А.–Ж.). – 947 с.
9. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
10. Кравець М. В. Концепти ЖИТТЯ та СМЕРТЬ в оповіданні Едгара Аллана По «Овальний портрет (Життя в смерті)» // Науковий вісник Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки. – 2011. – Ч. I. – С. 90 – 94.
11. Краснобаєва-Чорна Ж. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці) / Ж. Краснобаєва-Чорна // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 41–52.
12. Мартінек С. Український асоціативний словник: У 2 т. / С. Мартінек. – Львів: ПАІС, 2008. – Т. I. – 344 с.
13. Прислів'я та приказки / Упоряд., передмова М. К. Дмитренко; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України – К.: Видавець М. Дмитренко, 2008. – 176 с.
14. Радзівська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість: монографія / Т. В. Радзівська; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. – К.: Інформ.-аналіт. агентство, 2010. – 491 с.

15. Славянский ассоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский / Н. В. Уфимцева, Г. А. Черкасова, Ю. Н. Караулов, Е. Ф. Тарасов. – М.: Ин-т языкознания РАН, 2004. – 800 с.
16. Словник антонімів української мови / Л. М. Полюга; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. – 2 вид., доп. і випр. – К.: Довіра, 1999. – 275 с.
17. Словник української мови: В 11-ти томах / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР / гол. ред. кол. І. К. Білодід. – К.: Наукова думка, 1970–1980.
18. Уфимцева Н. В. Языковое сознание и образ мира славян [Электронный ресурс] // Языковое сознание и образ мира: Сб. научных статей / Отв. ред. Н. В. Уфимцева / Н. В. Уфимцева, 2000. Режим доступа: http://www.iling-ran.ru/library/psylingva/sborniki/Book2000/html_204/4-2.html
19. Фразеологічний словник української мови: У 2 книгах / Гол. ред. колегії Л. С. Паламарчук; Ін-т укр. мови ім. О. О. Потебні НАН України. – К.: Наукова думка, 1993. – Кн. 1. – 528 с.
20. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачёва. – 2-е изд., стер. – / М. Фасмер. – М.: Прогресс, 1986. – Т.2. – 672 с.
21. Цивьян Т.В. Модель мира и ее лингвистические основы / Т. В. Цивьян. – М.: Ком-Книга, 2006. – 280 с.

Саевич И. Г., канд. филол. наук, доц.

Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев

«ЖИЗНЬ» КАК ЛИНГВОКУЛЬТУРНАЯ ДОМИНАНТА

В статье обосновывается классификационный статус ЖИЗНИ как украинской лингвокультурной доминанты. Рассматривается иерархия понятийного пространства концепта и определяются этноспецифические способы актуализации аксиологического компонента в его смысловой структуре.

Ключевые слова: лингвокультурная доминанта, аксиологический компонент, оценка, концепт ЖИЗНЬ.

Saievych I.G., PhD, associate professor

Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv

«LIFE» AS A LINGUOCULTURAL DOMINANT

The article explains the classification status of LIFE as a Ukrainian linguocultural dominant. The hierarchy of conceptual space of concept is considered. The ways of updating of specific ethnic axiological component in its semantic structure are defined.

Key words: linguocultural dominant, axiologically component, evaluation, concept LIFE.

ФІЛОСОФІЯ МОВИ І КУЛЬТУРИ

<i>Абрамович С. Д.</i> СЕРГЕЙ БОРИСОВИЧ БУРАГО: МАСШТАБ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ЛИЧНОСТИ	5
<i>Шульдишова А.А.</i> “БЛОК И МУЗЫКА” В ТРУДАХ С.Б. БУРАГО	13
<i>Веремчук Е. О.</i> РОЛЬ СЕМАНТИЧНОЇ ДЕРИВАЦІЇ У САМООРГАНІЗАЦІЇ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ СПАСЕ (КОСМОС)	17
<i>Дюжев С.А.</i> ЛОГОС І ЕЙДОС ЯК КОНСТИТУЕНТИ ПОХОДЖЕННЯ МОВИ ФОРМ ТА МОВИ РЕЧЕЙ ДІЙСНОСТІ РОЗСЕЛЕННЯ	24
<i>Солдатова С.М.</i> ДО ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ДИСКУРС» ТА «ТЕКСТ»	33
<i>Кудрявцева Н.</i> ОСНОВИ КОНЦЕПЦІЇ МОВНОФІЛОСОФСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ	39
<i>Беличенко А.</i> ЛИНГВОФИЗИКА ТВОРЧЕСТВА	48
<i>Оробчук Д.Б.</i> ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ МЕТАФОРИ ЯК КОГНІТИВНОГО МЕХАНІЗМУ	59

ПСИХОЛОГІЯ МОВИ І КУЛЬТУРИ

<i>Самигулина Ф.Г.</i> КОГНІТИВНИЙ І РЕЧЕВОЙ МЕХАНІЗМИ: ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ В ДЕТСКОМ ВОЗРАСТЕ	65
<i>Литвиненко С., Шепелюк В.</i> ПСИХОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ СПОСОБУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У СПОРТИВНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ	72
<i>Wilsz J.</i> ROLA INDYWIDUALNYCH CECI OSOBOWOŚCI JEDNOSTKI W KSZTAŁTOWANIU KULTURY PSYCHOLOGICZNEJ	77

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

<i>Костенко Н. В.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ СИЛАБО-ТОНІЧНОГО ВІРША В ПОЕЗІЇ БОРИСА ОЛІЙНИКА (ЗБ. «ВІДЛУННЯ», 1970)	86
<i>Иванова Л.П.</i> РЕЦЕПЦІЯ ФРАНЦІЇ В ЛИНГВОИМАГОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ	91
<i>Ковалик Н.В.</i> КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ЯВИЩ У РОЗРІЗІ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ КАРТИНИ СВІТУ	100

Гач Н.О. АЗІЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ	109
Сасвич І. Г. «ЖИТТЯ» ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ДОМІНАНТА	115
Цимбал С. ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНОГО НАПОВНЕННЯ КИТАЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЧЕН'ЮЙ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ СЛУХОВОГО СПРИЙНЯТТЯ.	124
Гольцова М. АЛГОРИТМ РОЗКОДУВАННЯ АНТИТЕЗНОЇ ІМПЛІКАТУРИ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.	131
Тимочко Л.М. ФРЕЙМОВИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ AGREEMENT / УГОДА В АНГЛОМОВНОМУ ДИПЛОМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.	138
Корольова В. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АНОМАЛІЇ В П'ЄСІ В. КОЖЕЛЯНКА І В. СЕРДЮКА «ЛІЗИКАВА»	146
Вільховченко Н. ІНШОКОДОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ У НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОМУ ТЕКСТІ	151
Голікова Н.С. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВНО-ЕТИКЕТНИХ ФОРМУЛ У ХУДОЖНЬО-ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ МОВИ ПРОЗИ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО).	156
Церцивадзе М.Г. СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ЭМОЦИОНАЛЬНОГО КОНЦЕПТА «РАДОСТЬ» В РУССКОЙ И ГРУЗИНСКОЙ ЯЗЫКОВЫХ КАРТИНАХ МИРА	163
Шуляк С. А. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СВІТОБУДОВИ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ).	170
Рубанюк Э.В. РОЛЬ ТОЧКИ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ТЕКСТОВОГО ПРОСТРАНСТВА (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА Л.Н. ТОЛСТОГО «АННА КАРЕНИНА»)	176
Переломова О. САМОПРЕЗЕНТАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ ЖІНКИ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.	180
Слободян О.В. НАЗВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГЛИБОКОГО ПРОВАЛЛЯ В СИСТЕМІ НАРОДНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ СХІДНОСЛОБОЖАНСЬКИХ ГОВІРОК ЛУГАНЩИНИ	188
Мартинова О. ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ «ЧОЛОВІК» У ТВОРАХ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ	196
Ніколаєско Л.І. ЕКСПЛІКАЦІЯ ОЦІНКИ ЖАЛОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ	202
Сукаленко Т.М. ФРАЗЕОЛОГІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО СТВОРЕННЯ ТА ВІДБИТТЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ТИПАЖІВ	206